

Ritos Idanavičiūtės,
12° klasės mokinės iš
P. Vileišio vidurinės mokyklos,

Rašiny

Žmogus ir žemė – ta pati esmė
(pagal M. Katiliškio kūrybą)

Žmogus ir žemė - ta pati esmė
(pagal M. Ketiliskio kūrybą)

Žemė. Tai ir mažytis visatos grūdelis, ir trupantis grumstas po kojomis. Tai ir beribis dangus, ir sūnanti žolė tarp pirštų. Tai ir gyvybės gimdytoja, ir paskutinio prieglobscio suteikėja. Pamašiai žemę suvokė ir mūsų protėviai papony. Gerbino ją - nes ji buvo deivė Žemyna, gerbi - nes ji buvo Maitintoja, mylėjo - nes ji buvo Motina. Tikejo, kad ir žmogus, ir smilgė - vienos Motinos vaikai. Štai iš kur toks artimos ryšys su supančiu pasauliu, su genta. Štai iš kur juosios apėigos ir papročiai švenčių metu. Nuotaka, išeidama į savo naujus namus, niekuomet neužmiršdavo nusilenkti ir padėkoti žemei, atsiklaupiti ir pabučiuoti ją. Pabučiuoti taip, kaip vaikas bučiuoja savo Motiną, - švelniai ir pagarbiai.

Ne su mažesne pagarba bučiuodavo žemę ir artojas, išėjęs į pavasario laukus žadinti jos ir nuosti sėjai. Žemdirbys į žė-
tų žiūrėjo kaip į žėjės apsisveisinimą, nėstumą ir gimdymą. Todel ir per pavasario sutikimo šventę visomet išjuokdavo netekejusias ir nereklusias, idant apsaugoty žemę Motiną nuo nevaisingumo.

Štin griežtai drausdavo pavasario žemę mindyti ir trupinti. Tiketa, kad pavasarij, atbudusi iš gilaus miego, iš poilsio, žemė tampaanti nėsčia ir apunkstanti. Tuo žimones šventai tikejo ir kitaij elotis nedryso.

M. Katiliskio herojai tebina labai artimi senųjų pago-

nių dvasiai. Beveik visi jie išloikę pagarbą žemei, gyvena harmonijoje ir darnoje su gamta. Noveleje „Apyaušri“ gauta tarsi pritaria merginos apsisprendimui: „Jei žmonėi šito drauge su aušra“. Žemės motingstis motyvas iškeliamas novelėje „Kaitra“, kur senukas užtinka gimolancię merginą rugių lauke. Rugsiai - tai tarsi užovėja nuo pikty žvilgsnių, prieglobstis sunkių valandų. Tačiau artimiausiai su žeme bendraujantis virstik yra senasis ūkininkas Dryža. Jis - lyg žmogus, peržengs aužį ribos, atkeliaups iš pagonybės laikų žmogus, einantis klausiti savo žemės, ar ji jau uždavė gyvenimą. Jis savo dvasia dar tebėra toks pat artimas žemei, ję myli ir negalę jos iškauolinti: sejos metu aridavo tik lengvonis naginėjimas... Dryža moka taip pagarbiai sutikti pavasary, kaip tik viena žemei sutinka. Alous dorymas - pagrindinė apeiga, ženklas, kad gauta vėl atgiję gyventi. Šis epizodas kupinas ritualinės reitios, tai lyg koks gyvybės teikiančių jęgų pagoniskos pagarbinimas.

Pirmieji ūkininko žingsniai žeme, savo žeme, kuri darbo, artimo bendravimo ir kasmetinio kilnojimo „į saulės šviesą“ dėka yra tapusi taip artima, tapusi tarsi antruoju „aš“ ję gyvenime, irgi primena ritualą. Sunku net išsivairduoti, su koku džiaupsmu ir meile Dryža jaučia žemės alsering: „Nešpasakosi prašalaciūi, kaip otru atsiseiti ant šviežios va-gos. Kaip kvepės garuodama žeme, sujudinta ir pribrendusi gy-vasčiai!“ Savo mintimis ir samprotavimais ūkininkas atskleidžia gyvenimo prosnę - myleti žemę, ję dirbti, palikti jęje įmin-tas pėdas, aužiamas jęje atsigulti. ^{sejasis} Jis suvokia, kad jis ir žė-mė yra viena ir ta pati esmė. Dryža su gilia meile žėn-gia tuos pirmus žingsnius žeme, kuri kęgtik nusipurtė sniegopa-

talus kaip jis savo kailinius. Palsidžio metu išsiliejęs vanduo - tarsi senelių Perkūno paleistas kirvukas - pirmasis lietus - žemei apvaisinti. Todėl ji tokia apunkusi: "Žeme traukė jo pėdas, seve, lipniū moliu veldamosi prie batų." Tas lietimosis su žeme, jos alserimo pajutimas savo pėdomis labai prasmingas. Dreyža paliečia žemę ir pirštais, paliečia "kaip neregys mylimą veidą." Lytėdamas ją ūkininkas stengiasi dar artinčiau bendreuti, praregėti savo dvasios akimis. Lytėjimas yra labai verbus. Tik taip sutvirtinami visi ryšiai, tik taip išsugdoma pagarba ir meilė, tik taip išgaunama žemės energijos. Juk ir senovėje, žiemos išvargimo šventės metu, buvo važinėjama rogėmis po rugių lauką, o vėliau išsiveldijama sniege. Tikėta, kad žeme suteikia daugiau jėgų ir energijos, turtina žmogaus dvasią.

Romane "Miskais ateina ruobas" tokio pokilous gamtos gerbinimo nebina. Sprendžiama naujosios kartos problema. Kartos, kuri pradeda užmiršti meilę ir prisirišimą ^{prie} gamtai, kartos, kuri paliečia gilius griovius ir kanonus žemės veide. Tilius jau ^{nebeturi} ~~nebeturi~~ ^{sevyje} turtingos pagoniškos dvasios. Jis - lyg tarp brūzgynų vienas ^(šeimėje - vyriausias vaikas) augš ^(auges miestelyje) ir užuovėjos neturėjęs, prostai užaugęs medis. Geram medžiui reikia miško ir užuovėjos kaip žmogui draugų ir brolių.

Tiesa, senosios kartos žuonės romane dar neužmiršę bendravimo su gamta. Senasis eigulys lyg pranašas įsėja stūmų apie istiksiančias nelaimes, jis negali ramiai žiūrėti, kaip niokojamos miškos. O ūkininkas Doveika, panašiai kaip Dreyža, myli žemę. Jis taip pat suvokia lytėjimo prasnę. Trindamasi tarp pirštų rugių vorpes, jis pajunta šviežios duonos skonį bur-

noje. Stiprybės ir ryšio jis irgi seniai tik iš žemės, išsi-
 tięsus ant sauses žolės prieš sugrįždamas namo išaiškinti žmo-
 nos apgavystę. Žmona išdovė, ir tik vienintelė žeme liko iš-
 tikima, bet kada pasinuošusi suteikti prieglobstį savo vaikams.
 Doreika jaučia atslenkančią senovę, jaučia, kad ir jam tuoj
 bus reikalingas poilsis. Tačiau ūkininkas Dryža tai suvokia
 lyg ir giliau. Jo pasivoikščiojimos pavasario pažadinta žeme-
 tai kartu ir atsisveikinimas. Dryža pripažįsta, kad ir žmo-
 gui, kaip žemei, reikalinga atvanga bei poilsis. Artejo voka-
 vos, o ūkininkas vis ejo tolyn, snabždėdamas: "Laikas namo".
 Namas - tai sugrįžti į žemės glėbį, lengva širdinui į jį atsi-
 gulti. Žemei atsiveria ir grūdai, ir žmogui. "Užduoda gyvy-
 bę" ir vel ją pasiima. Todėl Dryža atsisveikina su kiekvie-
 na žemės pėda, su kiekvienu medžiu beržynėly. Kiekvieną ap-
 kabina, glosto ranka kamienus. Nebetalpantis širdyje grūdus
 švelnumas ir meilė staiga išsiveržia iš jo krūtinės sukneliu:
 "Ak tu žeme, žemele juodoji!" Nors ji ir mendo, išilota-
 ma piknuosiuose pavasarinės saulės spinduliuose, nors ji bu-
 vo aukštinis kniečių žeme, Dryža, lyg grįždamas prie protėvių
 tikėjimo, mato ją juodą. Juoda buvo ir pagonių Žemyna, juodi
 buvo ir žemę simbolizuojantys mergučiai.

Užsimergęs pokalbis, dvarinis ryšys tarp Dryžos ir žemės pro-
 tsiames prie kapinaičių. Čia ūkininkas pajunta begalinę ramy-
 bę ir ilgę. Žemei, tarsi nenorėdama likti jam skolinga už tiek
 metų darbą ir rūpesčio^{metus}, kraukė jį, "viliojo, mojo sevin, iš-
 kėtusi begaliniai talpni glėbį". Dryža troško, kad ji pa-
 laidotų būtent čia, savoje žemeje. Ne savo žemej - "nebus užuo-
 vejės". Ne to, "žemę turi saugoti ir pasilikti joje per am-

zius". Neišduoti, nepalikti jos, globoti ir myleti amžinai. Tik tada ji atsilygins tuo pačiu, tik tada suteiks amžiną ramybę, suteiks užuovėją. Ji priims savo vaikus - žmones - pas save, apkebins ir priglaus prie savo širdies.